

84(2=632.3)

Д 400

МУСА ДЖАЛИЛЬ

Модулте
Бишлгет
җлгерлер

С (Тат.)

Д 400

МУСА ДЖАЛИЛЬ

202 395

Моабитте
бизилген
үлгерлер

ТУУЛУ АЛТАЯДЫН
БИЧИКТЕР ЧЫГАРАР ИЗДАТЕЛЬСТВОЗЫ

1961

84(2=6323)

2400

Муса Джалиль

МОАБИТСКАЯ ТЕТРАДЬ
(Стихотворения)

На алтайский язык перевел
Аржан Адилов

Редактор *Л. В. Кокшис*

Художественный редактор *А. М. Кузнецов*
Технический редактор *М. Н. Тихонова*
Корректоры

Е. Н. Плеханова и *А. А. Сивашкин*

Сдано в набор 8 VI 1961 г. Подписано в
печать 17 VIII 1961 г. Формат 70×108¹/₁₆ ш.
Физ. п. л. 4 Усл. п. л. 148. (Уч. изд. 134).
Тираж 1000 экз. Заказ № 2179 Цена 17 коп.

Горно-Алтайское книжное издательство.
Типография № 15 г. Горно-Алтайск.
проект им. Сталина, 29.

Горно-Алтайская
обл.
БИБЛИОТ. А.

МОНКУЛИК КОЖОН ДОР

Татар албатынын ат-черегу поэди, жалбышту улгерчизи Муса Джалиль Ада-Торгал учун Улу жууда туружып, 1942 жылда, июнь айда Волхов суунын жанында уур шыркаладала, фашисттерге олжоткон. Фашисттер оны концлагерьде кыйнагандар. Же олар поэттин жана баспас кууни, онын жалбышту журегин очуре басып болбогондор. Поэт-коммунист фашисттерге удурлажа тартыжуну олжодо до токтотпой турган. Ол олжодо жүрген улустын ортозында политический иш баптап, концлагерьден качары жанынап жаан иш откурген. Онын жуучыл улгерлери улусты тартыжуга кидурген. Же олжодо жүрген улустын ортозынан ахдынчак, жескинчилу неме табылып, Муса Джалильдин же онын ижкорлоринин ижи керегинде фашисттерге жетирген. Фашисттер Муса Джалильди тудала, бойлорынын эг же коркушту турмелеринин бирузине, Моавитке, сугуп салгандар. Же поэт-коммунист мында да тартыжудан жана баспаган. Ол бу турмеде јустен ажыра улгерлер бичиген. Ол улгерлерди учди миллиондор тоолу улус билер.

Муса Джалильди фашисттер 1943 жылдын гал ортозында адар эдил жаргылайла, 1944 жылдын баш таларында, алты айдын бажында, алып сажандар. Поэттин улгерлерин оныла кожо Моабит деп турмеде отурган бельгийский партизан Андре Тиммерманс жууныг кийининде Брюссельде советский посольствого экешип берген. Поэттин монкулик кожондорун бижке једип келеле, онын ат-нерелу тартыжузы керегинде, онын кайкамчылу јуруми керегинде куучундан берди.

Немецкий фашисттерге удурлажа јана баспай, героический тартышканы учун Муса Джалильге СССР-динг Верховный Советининг Указыла Советский Союзтын Геройыныг ат-нерен адалган. Моабит турмеде бичиген улгерлери учун тартыжуда болгон пютке Ленинский сыйдын лауреадыныг ады берилген.

МЕНИН КОЖОН ДОРЫМ

Кожондор, слерди жүрегимде оскургем,
Эмди жаным торолымде өзүгөр.
Слерге канча кирези жалбышты бергем,
Анча кирези очпой куйугер!

Слерге бойымнын амадуумды бергем,
Жалбышту кууимди, ару санаамды
Слер олзогор — ажына ундыларым,
Тирү жүрзегер — мойкулик артарым.

Журегимнинг, албатымнын жакарузын будурип,
Кожогымда корно отты куйдүргем,
Кожон нажымды эркелетип жүретен,
Кожон бштуни женип билетен.

Жабыс суумжини, базынчыкта ырысты,
Жаратпай электеп, каткырып уредим
Чындыкла, тартыжула толо кожонды
Жарык күндий сууп жүредим.

Жүрүмнүг калганчы тыныжына жетире,
Жүрегим бойыныг чертузүн бүдүрөр
Торолме жаантайын кожондорум беретем,
Бүтүн торолме жүрүмүм бердим

Жас келерин сезип кожондойтом,
Канду согушта тартыжып кожондойтом
Эмди калганчы кожонгымды бичийдим,
Олтуреечинини соок малтазын көрдүм

Кожог мени жайымга уреткен,
Эмди жалганбай өлөргө жакарат.
Албатыда жүрүмүм кожондой жапырган,
Олүмүм тартыжуныг кожонгындыг угулар

26 июльда 1942 жылда.

ТОРОЛИМ

Орт-жалбышту жуу-согушта
Олуп калбады деп, сен адылба,
Омок уулың ол тартышта
Олжого алдырды деп, сен ачымба!

Сени саткан деп кемизи айдар?
Волхов—керечи мен жалтанбагам,
Кем мени тидинип бурулаар?
Кызыл тынымды кысканбагам

Бомбалар кузуртине јер селегдеген,
Олум бисти орттий курчаган,
Је мен коркыбагам,
Кортык санаа сананбагам

Казыр олумнен јалтанбагам,
Кара кюстөрим јашталбаган
Јурумниң калганчы бии көлөрдө,
Јүрегим ачып, оорыбаган

Кайкал, арга сапыбагам,
Кара өлүмнөн жажынбагам
«Келип өлтүр!» — деп өлүмгө айткам,
«Капшай!» — деп жайнап сурагам!

Кожо уртаган кару эжиме
«Коркыба — деп бичиген эдим. —
Калганчы тамчы каныма жетире
Кайра баспазым!» — деп айткан эдим.

Канду жууга барып жада,
Каланту улгер чумдеген эдим
Калганчы тыныжымды тынар тужумда,
«Каткырып өлөрмү» — деп, чертептен эдим.

Сенин суужиг, кару жүкөрүм,
Өлүмнүг одын өчүргенин билерим,
Сени де төрөлүмдү суугеним керегинде
Канымла кара жерге бичиirim.

Октөм жүрегим өчүп браатса,
Олбөс чертуум ийде берер
Калганчы тамчы каным ачкайма,
Кайран жүрүмүм Төрөлүмө берилер.

Же салым мени электеп каткырды,
Өлүм анымла өдө берди.
Оң колымда пистолет мылтыгым
От алышпай тура берди!

Жылан бойын чагынып өлөтөн,
Мүркүт кайга согулып өлөтөн.

Мен муркуттег жалтанчак болгом бо?
Мен онойып блбос болгом бо?

Муркут ошкош жалтанбас болгом,
Төрөлим, айткан сөзиме бүтсен!
Туби жок блумге удурат жүткүгөм,
Тиру жүрөргө сана адым, бүтсен!

Же канандар? Пистолет мойноды,
Калганчы сөзин пистолет айтпады
Ошту менин колымды толгоп,
Канду жерге сүүрчөп апарды

Аткакту эмиктер ары жанынан
Ойто ло тандак кычарып жүрүндү
Шыркалуу жүрегимди көрүп костый,
Оч аларынын жалбыжы өртөдү.

Аткакту эмиктер ары жанынан
Кызыл маанымды тандак көрүндү!
Мен тиру — поэзия блбөдү,
Очим алар нйдем көптөдү!

Сок жагы ижемдм бар,
Августтыг карачкы туни болор
Ол тушта казыр олжодон,
Кожогым мениле жайымга чыгар!

Назыларыма база ижемдм бар,
Жүрегим согушка, тартыжуга амадайт
Слерле кожо коштой турарга,
Жер беригер деп, ол сурайт!

Июль ай, 1942 жыл.

КЫЗЫЛ ЧЕЧЕК

Куннин чогы чалыды,
Чечектерди ойгосты.
Ойгомшп келген чечектер,
Кулумзире кип ийдилер

Салкын оморды сыныпты,
Талбырактарын жайкады
Тан алдында чалындар
Оморды јунуп салдылар.

Чечектер суунип турдылар,
Кожондожып турдылар
Кенете омор чочышты
Бир уурезин кайкашты

Эбире элбек јаланда
Ак чечектер туруп јат.
Ойгомшп буре-желелер
Ак чамчалар кийип јат.

Сок ло јаныс чечегеш
Кандый кызыл чамчалу,

Ончо уурелер ортодо
Ол кооркийек танылу

— Кандайып сен оскордин? —
Кару уурелер кайкашты
— Жангы кийимди кем берди? —
Жалаанда чечектер шуулашты

Уурелеринин сурагына
Чечегеш каруу жандырат
Ончо коргон-укканын
Уурелерине куучындайт.

— Тунде мында жуу болгон
Тубекту октор сыылаган
Ак кийимду жаныма
Адышкыр герой жат алган

Жаныскан жана баспаган,
Жажынып мынаг качпаган
Курчап келген оштуни,
Автоматла кыра аткан.

Таг жарып келерде,
Жалтаибас герой шыркататкан
Шыркадан аккан изу кан
Менинг чамчамды будыган

Же ол мынаг ырады,
Жаныскан Тагды уткырым
Оны санап, кунугып,
Таг Чолмондын жарырым.

Июль 1942 жж.

ЖАПЫМ ЛА БАР БОЛЗО ЧЫ

Карчага боллом кайдадым,
Канадым жайар ол эдим
Таг чолмону ашкында,
Тамырланып кун чыкканда,
Кайран торол ериме,
Кару таныш журтыма
Учуп келер ол эдим
Учуп келер ол эдим.

2

Балык боллом кайдадым,
Жузуй берер ол эдим
Агарып тушкен туманда
Ак толкуну ажыра,
Хок чакпынды кечире
Козу чокту кайркийге
Жузуп жедер ол эдим,
Жузуп жедер ол эдим.

Эрине болзом кайдадым.

Элес эдер ол эдим

Тымык түнде чечекте.

Чалынмызылдап түжерде.

Једип келер ол эдим

Јал куйругым јайылып.

Јаан салжынла јарыжып.

Јылдык ошкош кызыма

Једип келер ол эдим

4

Јайым јуук болдо чы.

Јайым ла бар болзо чы —

Колыма улду аларым.

Чечен мылтыгым аларым.

Сүчтен торол јеримди

Сүзүп корып аларым.

От калапты согушта

Јалтанбай мен олорим

Јалтанбай мен олорим!

ТООРЧЫК ЛА КАРА-СУУ

1

Жук ле тандак божорто,
Даламды теңери окшою,
Тымык каадинг устале
Талкулар жымырап жүгүри.

Уйкудан тоорчык ойгонот
Канадын турген талбынат,
Ыраакта суучакты арыктап,
Будакка отуруп кожондойт

Анда суучак коркырайт,
Тоорчык оңжор амадайт
Кара-суу деген наязы
Сакып анда кунугат.

Сапа-кууни једишсе,
Санаарга јакшызын!
Ак јарыктынг устунде,
Амыраарга јакшызын!

Кара-суу да тоорчыкты
Кандый тубек ырадар.
Назылыкта куйген жалбышты
Кандый неме очурер.

Тан эртеде торчык куш
Суу жанында урпендейт.
Быырайган толкуга
Жунунып кооркий секирет.

Тоорчык суунип кожондойт!
Кара-суу суунип каткырат!
Олор экуни корболо,
Агаштар-ырысту шуулажат.

2

Кызыл тандак тоорчыкты
Кызыл талда ойгосты.
Ары-бери аыктап,
Куш канады талбыды

Кара-суунын жанына
Талырт эдин уч барды.
Же бутун назызын
Тоорчык танып болбоды.

Кара-суунын каткыты
Катап ойто угулбайт—
Кандый да тубекке бастырган
Карыкчылду ол адат.

Жарык суузы туманду,
Тес ле кара жадыры,
Казырланган кеберлү
Жарадынан ажымды.

— Не болды, ой, најым?—
Тоорчык кайкап сурады
Карыкчыл унду кара-суу
Каруузын мынайда жандырды

— Оштү тунде келеле,
Оштөл мени үреген.
Ару аржан бойыма
Ачу корон ол урган

Канду колду шилемир
Качып мынан барып жат.
Ого жаба жедерге,
Жалтанбас жуучыл келип жат.

Суузап келген жуучыл
Коронду суумды ичер жат.
Ол коронног өлөр деп,
Оштү база билип жат.

Истежип келген жуучылдаг
Иженип бандит качып жат.
Мени ичкен ол жуучыл
Орө ойто турбас жат

Канайдар, најым, ол айтсан!
Чындык жолды көргүссен.

Геройды аргадап аларга,
Эп-сүменди жетирген?

— Санааркаба, најым — деп,
Тоорчмык-куш унчукты —
Эп-арганы табарым — деп,
Эрмектенин отурды.—

Агару онын жүрүмүн
Аргадап алар күчүс бар,
Коронду сууны ичирбей,
Корый турар сүмөм бар!

3

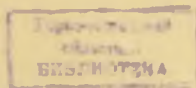
Болот жүрегинде чертулу,
Курч алмастың улдулу,
Автомат деп мылтыкту,
Баатыр кулук жет келди.

Оштоп келген оштуни
Олтүрөргө амадайт
Кайран Төрөл орооным
Жүрүмүмнен баалу дейт

Арып-чылап уерерде,
Адына амыр ол бербейт,
Суузап жүргөн бойына
Суу шымырты быздирет!

Кенете онын алдында
Кара-суу агып ол жатты.

17

202.595.

Аржан сууны королю,
Адынан ту же секирди.

Кутук сууга мендеди,
Кургада ичкедий билдирди!
Je кенете тоорчык
Сарын кожон ол чойди.

Јуучыл оны корзин деп,
Јанына келип отурды.
Кожон доп, кожон доп,
Эрмектенип ол турды!

Сууштин улу кучин ол
Сурекей мактап кожондойт
Јажына эпту јуретен
Јараш јурумди керелент.

Јуучылдын омок јурумни
Јурап, мактап, кожондойт.
Олум керегинде кожондойт,
Мак керегинде кожондойт.

Сууш олумнен кучту деп,
Тоорчык-куш куучындайт
Најынын јурегин чындык деп,
Бажын кекип ол айдат.

Јүректер чындыгын ол мактайт,
Јүректер бирлигин ол мактайт
Бу кожонгында кожончы
Ончо куунин ол айдат!

Же кожонды тыгдым укса да,
 Жуучыл ондоп болбоды
 Тоорчык-куштыг эрмегин
 Сомын да билип болбоды.

Кара-сууга эңчейип,
 Карануй тубин ширтеди.
 Курган калган эрдине
 Суунык соогы билдирди.

Же кенете тоорчык-куш
 Онын оозына чуралды
 Эрдинде тамчыны ичеле,
 Кара-сууга жыгалды.

Кара-суу, онын намызы,
 Кабыра тудуп окшоды.
 Канга башча тоорчык-куш
 Каткырып блумди уткыды.

Суу толкузы шуулады,
 Жараткан чакпын ажынды,
 Кара-суу кенете жылынды.
 Жагыс да онын тубинен
 Кара ыш чойилип ол жатты.

Кургак коолды аяктап,
 Лийт баатыр кайкады.
 Санг башка немени
 Сананып коруп ол турды..

Оноң адына минеле,
Ол ло жерден мантатты
Тоштың ару ұлдузи
Күн чогына чагылды

Көксинде оның корио от
Жалбыштанып ол күйет
Жүрегінде жаңы ийделер
Жүрум учун тартыш дейт!

Жаным ороонның жуучылы
Жайым ороондо чыдаган
Жаш жүрегиниң жалбыжы
Жаныс ого берилген

Одуми келзе, жалтанбас
Одумнен туура баспас ол.
Кара-суу ла тоорчыктың,
Кайра баспай өлбөр ол

Июль ай 1942 жыл.

ЛАЙЫМЫМ

Бойыма бойым амыр бербейдим,
Күрегим уур санааларга кыйналат.
Энирле жазадым, тагла турадым,
Эдер-тудар немем табылбайт.
Мен кенек эмезим,
    мен будун-буткул.
Мен оору эмезим,
    мен су-кадык.
Неем де оорыбайт деп айдар эдим,
Же канады сынык куштый
    оро кородим.
Лайым жокто —
    журум ол журум бе дейдим.
Колды кыймыктадар арга жокто,
Алтам да эдер арга жокто,
Мен кенектен де ары эмтирим!
Мен тируге комулген эмтирим!
Адам, энем олуп те каларда,
Алтайымда мен оскус жүргем бе?
Мында мен төролимди ылайттым.

Мында мен оскустең оскус арттым
Кайда менин жараш жайымым?
Кайда менин кайран жалаңдарым?
Адам тиру де жүрген болзо,
Азыраган уулы корбойткн эмтир.
Уулы ыраакта, кату олжодо,
Кыйналып жүрүп олбткн эмтир.
Мен — жаныскан

Мен — оскус.

Мен тербезен ийтке гүлгөй.
Менин жайымым! Алтын жайымым!
Кандый талага учуп бардым?
Карануй турмеде не артырдым?
Найылар, азында жайым жүреримде.
Жайымды жакшы баалап билберем бе?
Эмди темир эжикту турмеде.
Жайымды санап, чыдажып болорым ба!
Салым жайымга чыгаратан болзо,
Колдогы кынжыларды үзөр эдим
Жайым учун агару согушка
Оңчо ийдемди берер эдим

Июль ай 1942 жыл.

КУШКАШ

Барактарды айландыра
Аткакту эмиктер курчайт
Бис мында, олюдо кыйналадыс.
Улус отоктиг конустарындый кыймырайт

Эмик маннын ары жанында кун чыгат.
Куннин чогына жаландар жылынат,
Je ненин те учун куннин чогы
Биске тийбей турган немедий билдирет.

Ыраак жокто агаштар, жаландар...
кайда да жуукта

Чалгы таптаганым угулат.
Ол ерден кушкажак учуп келеле,
Бистиг чеденде кожондогон эмей.

Сени бери кычырза да, ады жок кушкаш,
Бойыннын куунинге бери келбезиг эмен.
Келбе!
Мында кан, мында шыра, бойыг билеринг,

Je кожондо, кожондо, чеденинг ары да жанынан
болзо!

Бу каргышту чеден ажыра — кожондо!
Сенин кожогыг биске сок жагыс суумжи болгой,
Бистин жүректеришке сенин кожогыг толгой.

Менин жаран торолиме учуп жедетен аргалу
болзо!

Жайым канаттар сурекей турген ине!
Je, кожончы кушкажычак, айтсан,
Калганчы катап сен меге учуп келдин бе?

Андый болзо, тындап ук,
амыры жок, алмызак.
Калганчы куунимди тындап ук,
жайым кыбуркий, кучыйак.
Ак аяастыг тубиле
ада торолиме учуп бар!
Сууштин, жайымныг кожогын
Улгерчинин жерине етирип бар!

Тан алдындагы кожогыннан
Таныр сени албатым
Калганчы оныг кожогы деп,
Билип алар албатым.

«Ошту кын ыда тутса да,
Улгерчи бакпас — деп ол айдар.
Жүректинг канатту кожогын
Кынжылап болбос» — деп ол айдар!

Омок кожонду уч, кушкajым,
Оидо ийдеини кучи билдирет
Кайдалык, бойым мында арткайым
Je кууним т6р6лимe уча берет.

Август ай 1942 жыл.

АЙРЫЛБАС САНААЛАР

Коомой олүмле мен, байла, олөтөн турум
Соок, торо эмезе оору божодып салар.
Тербезен эмегендий мен олөтөн турум,
Сөбгөм эни жаланын үстүне жагыскап артар.

От калапту изү согүшта ок бажынап
Жуучыадыг олүмкле олөргө санапгам,
Je журумим көгөргөн жалбыштый элбегдейт
Уруп ле нине мен жок, жоголып калгам.

Амадуума жетпей журуп олөтөн турум
Бистиг жегуни мен сакып болбодым
«Каткырып олөрүм» деп темей бичиген турум.
Je олөр кууним жок, нажыларым!

Ак жарыкта мен көп керек эткем бе?
Ак жарыкта мен узак журум жүргөм бе?
Ох, журумим жагыдаг башталатан болзо,
Жаан тузалу журумди жүрбес эдим бе?

Јүрек кезилер, кертилер, сыстаар деп,
Мен ашайда сананбагам, свкыбагам
Мындый сууш, кунугиш, коксимде бар деп,
Мен ашайда билбегем, сеспегем

Јүрек мынайда жалбыштанып күйерин
Мен жүк ле эмди арт биллип алдым
Јуу-согушта блуп- калбаанымнын
Ачушма чыдажып болбойдым!

Албатын учун олотон болзог,
Олум кичинек те коркушту эмес
Је тородон олори .. јок, јок, најылар.
Уйатту блумле блор кууним јок, најылар.

Јүрегимниг калганчы согулыжын төролимге
берерге,
Мен олббй, тирү урерге кууизейдим
Олуп браадала, калганчы созимди
Эне төролим деп айдарга кууизейдим

Сентябрь ай 1942 јыл.

КУЛ

Кортуж жүреги коркуштан тыркырап,
Ол нзу жууда туружып болбоды
Окту мылтыгын туура таштап,
Оштуниг алдына колын кодурди!

Ошту калжуурып, ого чурады,
Эки колын кайра кулудн
Онон оны токтоптон, чыбыктап,
Олжонунг јерине айдай берди.

Ол јук ле тынду урбедеп басты,
Канду камчы сыртында сыгырат.
Сырадый сыны бүктелип калды,
Кулдын жүреги кортуж согулөт

Ол јук арайдаг ла тынып,
Кижн кеберин јылайтып салды
Јанымын, јурумин, ончозын оштуге
Јалтанчак неме садып койды.

БОРУЛЕР

Улустар жууда канын тогот,
Кунине канча мундар олот!
Жемит сескеи борулер желгилейт,
Таг атканча сектер жигилейт.

Аттардын эди, улустын эди —
Борулердин ачына костори куйет!
Кара оюсту уй мылтыктар
Кандый кон эт белетейт.

Уурдин башчызы, огус бору,
Жыргалга эзирип, базып журди.
Же жуугында араай онтуны угуп,
Кыймык жок тура тушти.

Жаш кайыгга бажын олбойло,
Шыркалу жуучул шыралап жатты.
Кайыг деле онын устуне эгчейип,
Энеси чылап, ыйлап турды

Чечек жалбырагында монун тамчы
Чапын эмес, кестин жажы,
Жараш чечектер көзүнүн жажы,
Эбире агаштар, жаландар ыйы...

Карган бору жуучылдын жанында турды,
Айландыра батып, араан ыткарды.
Ненин де учун онын көзи жаар көрди,
Же ого каршулу нени де этпеди...

Эртен тура фашисттер келдилер —
Жуучыл жук ле тынду жатты.
Ол журумди очурбей куйдүрөр
Арга эмди де бар болды.

Же казыр шилтилер жydаны кыздып,
Онын эдин өткүрө сайдылар,
Онон ук ле тынду жуучылды
Канынын будагына бууп салдылар.

Элустар жууда канын чыгат,
Кунине коп мундар өлөт!
Жемит сескен борулер желгилейт,
Тан атканча сектер жигилейт.

Же борулердег казыр, борулердег жаман,
Эки бутту эдулер жургулейт!

Март ай 1943 жыл.

КАЛГАНЧЫ УЛГЕР

Ларкынду телекей ыраакта
Суунип, ыргап кожондойт.
Турмеде чыкту, карануй,
Je темир эжик божотпойт.

Кок тегери тубинде
Кокун кушкаш учуп жат.
Мында жыду турмеде
Кынжылар мени тудуп жат.

Ак жалагда, жанымда
Чалынду чечек өзүп жат.
Мында канду тактада
Турме мени тумалап жат.

Журумди сууген жүрегим
Жүк арайдан согул жат.
Көжий берген колдорум
Калганчы улгер бичип жат.

Август ай 1943 жыл.

ШЫРКАЛАР

Жууныг уур жылдарыныг шыразын,
Кборкий эжелер, бисде улештеер!
Костороор ыштан карарды,
Колдороор канга кызарды.

Согуштан шыркалуларды чыгарганаар,
Коркырын ундып салганаар,
Коп шыркаларды такганаар,
Коп шырадан айрыганнар

Слердин костороор санаабыска кирет,
Копдий кабактараар кзиске корунет
Быйан болзын, Төрблестин кыстары,
Жуучылдардын чындык болушчылары!

Женунин кунинде кунугышты таштап,
Жалантынг чечектеринен кабыра кучактап,
Эн жерлерге ээдий келереер,
Куйген городторды жарыдып нйереер

Je төрөл жеристе көп шыркаларды
Жазарга келижер, жараш уурелер.
Ошту жеңдирген, же кажы ла город
шыркалу,
Энелерин жылыткан балдардыг
журумн шыралу.

Слердин колдороор, кичинек колдороор,
Суунчилу уур иштерди кәдурер,
Слер өлгөн городторды тиргизереер!
Оскус балдарга энелер болорюор!

Кан тогулген кайран жаландарга
Жылу жанмырдыг теригер тогугер!
Кару Торолдин шыркасын жазарга,
Ичкери барыгар, көркүй эжелер!

БОЛОТ

Мен бир де катәп сагалым кырбагам,
Качан айылымнан атанып барарымда
Je уур јукке, јурумге карыгам,
Мынайда карыбайт, алтан да јаштуда

Бир жылга сурекей көпти санандым,
Ол санаалар бажыма бадышпайт.
Чырайыма чырыштар тартылганын
кайкайдым,
Јирме јаштуда чачым буурайат!

Тарынын, канынг уур ийдези
Ог будыма корголјындый илинет,
Минанынг сыныгы база шыркалады,
Танакту базып јурерге келижет

Менинг көсторминенг шулмус өттөрдү,
Эмди ойто качан да таппазынг,
Эрдимненг чыгатам эрке каткыны
Эмди ойто качан да укпазынг.

Чырайымда жагыс ла чыдамкайым бар,
Кату, уур жүрүмнүн кадалгак ижи.
Жирме жаштуда жалбырт эдип,
Жаш жүрүмүн күйе берди.

Жинт ойлор! Жинт ойлор!
Сенин айдын тундерин кайда?
Чагкыр костордун эркези кайда?
Жинт ойлор! Канатту ойлор!

Мени кушкаштын кожонг эмес,
Тунинг жалкынду кукурти буркеди
Жанымда кооркийимнин плады эмес,
Жалбышту согуштын маанызы элбиреди.

Же менин санааркап турганым жок,
Женгун сенин жунигнен билерим.
Жайым учун улу согушта
Жаш жүрүмдун карамдабай берерим.

Жинт тужы канатту деп айдадыг,
Ол булуттарда учатан дейдинг.
Же бистин жүрүмдун неге тундееринг?
Келер уйе кайкаар, билеринг.

Бис чынадык учун отты, сууны отконис.
Торолонске жайымды жуулап бергенис.
Жаш жүрүмдун анайда откургенис.
Отто болоттой итигенис!

30 сентябрь 1943 жыл.

СЕН УНДЫРЫН

Мениг жүрүмү сениг алдыга
Узулген чечектий келип тужер.
Сен десе менин жанымла
Одо берерин. Тут келер.

Ол чечек сениг садында
Жараш жаркында осконин ундырынг.
Изу, чанкыр теңери алдында
Оскон чечекти тепсеп саларынг.

Ол чечек таг жарып турарда,
Козиятине карап коротонин ундырынг.
Омын жараш, изу тыныжына
Бажынг айланганын эске алынбазынг.

Сениг чыккан ырысту кунинде
Стодо чечектер турганын,
Олор байрамды суунчилу баштаганын,
Сен база ундып саларынг.

Кўски кўнде кемле де кожо
Суунип жекил батарып.
Будыннын алдында јаткан чечектип
Шыразын билбей барарып.

Сооктоп качып турапга кирерип,
Кўзиоктўрди курчектеп ийерип.
Чечек дезе соок балкашта јадар.
Ол ундылып, сок јайгыскан јадар.

Бу кўн кемнип де јўрети јоголар.
Карапуй тунде изи јок јылыып калар.
Бир тушта суўген, кару кижип
Јажып чакка ундылар.

Сентябрь ай 1943 јыл.

ТУРМЕНИН КАРУУЛЧЫГЫ

Ол турмени каруулап базат,
Эки «Э»¹ жегинде жалтырайт
Менин жүрегиме каду кадагандый,
Онын жарылдада басканы томулат

Онын кистори ончозун аяктайт,
Эбире тып-тымек турат,
Жер онын алдында оштогондуй билдирет,
Күн ого бойынын чогуу бербейт.

Ол суре ле мында, жекинчилу эду,
Олунинг болушчызы, олтуреечининг жалчызы,
Ол кавалганын жанында базат,
Темир эжиктерди ийттий каруулдайт

Улустык олор алдында онгузы —
онын курсагы.
Кан ла костик жажы — онын суузыны

¹ Эки «Э» дегени фашисттерден жажырып «СС»-терди ада-
пты болор

Ол кыйында улустың жүректери чокуйт.
Ол сек кетеген кускундый жүрет.

Олтүрөөчнниң колтынан кайча кижин алаштыр
Жер эне билетен аргалу болзо,
Ол эдүни көдүрбес эди
Кун ого бойынын чогуи бербес эди

Сентябрь ай 1943 жыл.

ЖАРГЫЛАТКАН

Бугун жаргынык дубин айттылар,
Оны олтурер эдин бурулаган
Коско толуп келген жаштар
Кенете курган, ол ыйлабай барган...

Турмеде тымык... Тундеги тегериден
Толу ай кунугып ажыктаган,
Балам оскус ойтти туру деп,
Киркий жагыскан санаган

Сентябрь ай 1943 жыл.

ТУРМЕДЕ КОРГОН ТУШ

Туш јеримде кызычагымды кордим,
Ол кичинек колычагыла чачымды сыймады
—Ой кайдый удаан келбедиг, ада!—деп,
Козиме чике коруп, балам сурады.

Суунгениме эзирип, бажым айланат.
Баламды эркеледип, окшоп турадым.
Эриккен түрегиме ырыс бадышпайт,
Эрмек айдяп боктоп турадым!

Оног чечектү жаландарды кечире
Баламды јединип барып жаадым
Јурумнинг јыргалы, јурумнинг ырызы,
Бу туру деп, суунип санандым...

Ойгонып келдим. Ойто ло түрмеде,
Ол ло карагуй камера болды.
Ол ло шыгырууш кынжылар болды,
Шыра каруулчыктый мында турды.

Мынды тушти мен не тужеңдим?
Кыйын, шыра мени кичектейт
Ырысту ойди мен не эзейдим?
Турмеде кыйыным меник түгенбейт!

Сентябрь ай 1943 жыл.

ЖАРГЫНЫН КУНИНДЕ

Жаргынын кунинде бисти түрмеден
чыгардылар

Эн жалаңда жергелей тургустылар.
Күн булуттар ажыра жажына берди,
Жескинчилу жаргыны көрбөзүм деди

Жажыл өлөңдөрдө чалындар болуп,
Костин ачу жаштары мызылдайт.
Агаштар, тоңдор буругкий коруп,
Койу туман ажыра жажыңглайт

Соок. Жагыс да жылагаш буттар
Чыкту жердин жылузын сескилейт.
Жер-эне бис учун санааркап,
Бисти жылыдып, уур ушкурет.

Кунукпа деп сеге айдадыс,
Сенин уулдарын тыркырап коркыбас.
Өлөр алдында чертти буспас,
Кортык санаа олор сананбас.

Кызыл көстөрлү жаргычылар келди,
Олор жаргынын жубин кычырат.
Же бис оларды удура жаргылайдыс
Бурулаган үнибис тыг угулат.

Олтурсечи бойынын малтазын курчуткай,
Суунип, маказырап канын жудунгай.
Бистин калганчы сөзис угулар,
Жаан залда жагырап калар.

Албаты жаргызынын күйи келер,
Олор жаргынын алдына турар.
Ол тушта менин шыркалу кожоным,
Менин учун очин алар!

1943 ж.г.

Ч Е Ч Е К

Канатту турген салкындар
Кайран чечекти учурды.
Калбаи дап тушкен ак карлар
Калыгжыда оны баырды.

Көгөрөгдөгөн көк чечек
Көмүдүн калган ол жатты.
Тус чичкечек кайынаш
Онын устунде жайканды.

Куйбурап келген кунундар
Коронду соок экелди.
Же калын абынчы алдында
Чечекке соок жетпеди...

Жас келгежин, жагмырлар
Жараш жерди сугарар.
Күннинг жылү чогына
Күмүш чечектер ойгонор.

Калык кардык алдына
Чечек чилеп жадарым
Калганчы айткан кожонымда
Кар алдынаг чыгарым

Сентябрь ай 1963 ж.г.

СУУГЕНИМЕ

Письмо до жогынан, суру-чап та жогынан
Жылдар өдүп калардан айабас.
Менин базып барган жолымнан
Ожог өзүп, жолдың сому да танылбас.

Эмезе туш жеринде меге жолугарың,
Кара кийимду кунукчул келерим
Калганчы окшожымды ундып саларың.
Оны жылдар жылайтар, билерим

Сакыйтаны сурекей куч эди,
Сени, байла, сакыш кинчектеди
Ойлор «ол олди» деп жетирди,
Олгонн бу туру деп, сеге билдирди

Сенин суужниг жоголып калар,
А менин суужим там ла куйуп чыгар!
Же бир ле кун сенин санааннаг
Менин кеберим ырап, жылайар

Ол тушта, ол минутта,
Сенин ырап барар тужумда
Олум мени жетердег айабас,
Кайра келерге, жол артырбас.

Сен сакмырында, мен ийделу болгом,
Жууда меге олум тийбейтен
Сенин суужик болот куйактый,
Походто мени олумнен чеберлейтен.

«Женерим!» деген черт сазымди,
Жерге де жыгызам, буспай журетем
Ол чертимди бузуп салзам,
«Быйан» айтпазыгды мени билетем

Сыдаттын олы уур, ыраак,
Же сен мени иженип сакы
Суужик мени олумнен айрыр,
Мен келерим, кооркийим, сакы

Сентябрь ай 1943 жыл.

Ч А С

Көйркийиминиң көзине
Көбөрп, көкүп көрдүм
Лайткан онын сөзине
Аялдары жок суунедим.

Кырузып меге жүри деп,
Качан да болзо бүдөдим
Кеминчен онын кеберин
Кеен чечекке түгдөйдим

Кабагы онын — солону,
Кайкап оны жүредим,
Көзи онын — көк чолмон,
Кайкап оны жүредим.

Жаскы күндий кеберлү,
Жанылган чечектий каткылу
Жаныс ла өбркөп жүргеним
Жаантайын ла мендеп турганы

Агарган чазын аҗыктап,
«Айылымда сакып җадылар» — дейт.
Орб туруп, кооркийим,
«Ой җетти» — деп, ол мендейт.

Чазы араай чатылдап,
Чаптык эдип иштеп җат!
Кара стрелкалар качажып,
Кандый турген жылып җат.

«Мендебсе» — деп айдадым.
«Ой эрте» — деп җайнайдым,
Кооркийим чазына бүдүп җат,
«Ой җетти» — деп мендеп җат.

Чытылдаган бу часты
Чыдажып болбой мен туттым,
«Унчумпай эмеш җатсын» — деп,
Улу тынып, санандым.

«Ойди ырысту откурерге,
Час ундылзын» — деп, мен айттым!
Онон тагнын җарыганын
Озолодо сеспей ол калдым.

Сентябрь ай 1943 жыл.

ЭНЕНИН БАЙРАМЫ

—Уч уулымды мен жайым куштардый,
Таг жарышарда ыраакка учургам,
Мен уй кижн, мен эне инем,
Уулдарымды сакып, ыйлагам.

Уулдарым кайда? Улустар, айтсагар?
Энениг жүреги энчикпей сыстайт.
Олордын салымы кандый болор?
Олорды жеңү, айса олум сакыйт?..

Булуттар алдыла кууле учат,
Оног бозогого келип отурат.
—Олорды көрдиг бе? Куулечегим!—деп,
Эне оног сурап турат.

Жаан уулым кайда не?
Эзен амыр ба? Болуш керек пе?
—О, эне, сениг жаан уулын жууда олди,
Сениг жаан уулын Крымда олди

Эне кыймык жок тура берди!
Коронду түбек костиг жажын ичти!
Кбөркийдин чачы буурайа берди.
Ол уулын карыгып, эзеди.

—Уч уулымды мен жайым куштардып,
Так жарыырда чолдин устуге учургам
Энди мен сакышка шыраладым,
Эне адыманг, кайда олог деп сурайдым

Жаан уулым жууда жалтанбай олди,
Козинин кбөркий оды очти.
Же ортон уулым эзен жури эмеш пе?
Канатту салкын, айдып бередин бе?

Салкын эжинге ийиктелип айланат,
Карган энеге ол нени айдат?
—Ортон уулымды мбрдиг бе, салкын?
Ол жолыгда туштады ба, салкын?

—О, эне, ортон уулык жуу-согушта олди,
Ол баатырдыг олумиле олди
Калганчы тамчы канына жетире,
Калапту улдузин салбай журди..

Буурайган эне талып жыгылды.
Козинин жажы тамырап акты
Тунду-тушту кунугып ыйлашка
Эки козинег азып калды.

—Уч уулымды мен жайым куштардып,
Так жарыырда чолдин устуге учургам

Ачу-коронду тубектен күйерге жеттим
Олор кайда? Энеге айтсагар дейдим.

Көөркий балдарым жууда өлди,
Эмди жагыс ижеңгүтү жүредим
Уч уулым ончозы эзен келбеди,
Же яг кичузи келер болбой дейдим.

Же нениң де учун кууле учуп келбейт,
Салкын ыжык кобыларда ургүлейт
Жагыс ла ыраакта жагылга угулат,
Ат тибирти алыс угулат.

Аргымак аттын такалары шыгырайт,
Энеңиң эриккен жүреги жалбырайт
Сүүтөн уулының, кичу уулының,
Жүгуруж адының жалы жайылат

Ониң колында жеңуңиң маанызы,
Төжннде алтын медаль жалтырайт.
Агаңтар оны уткып бажырат,
Кобы-жалаңдар кожондожып жадат

Ак жарыкты көрбөс то болзо,
Энеңи уулын жүрегиле таныды,
— Уулым! Уулым! — деп, орокөн ыилады,
Көзүңнүң жажы ару, жарык болды.

— Жанып келдиң бе, жагызым, кайран уулым,
Жолугушканың бу туру, шоңкорым!..—
Уулының көзүңнүң алтын жаштар акты,
Ол энеңиң буурыл чачына тамды.

Токунагар, эне, түбектер отти,
Костинг жажын, көөркийим, токто!
Жуучыл кылыш — жегунни ырызын экелди,
Оныла кожо урум келди, эне.

Акаларым жуу жалагында соогин салды.
Олор биске жегунни жолун коргусти.
Же олордын албокс монкулук магы артты,
Кайран сооги жер-энеге комулди.

Мен олорды чыкту жерде узгам,
Уулдарын ыраакта, ыраакта артты
Же олордын кызыл каныла будылган
Орооныстынг мактулу маанызы жайылды.

Эне кызыл мааныла козин арчыды,
Козин чолмондой куйуп чыкты
Ол ак жарыкты аяштады,
Алдында турган баатыр уулын кайкады

—Уч уулымды мен жайым куштардый,
Жуу жерине учуруп, алкагам
Эмди келтир деп, мен айтадым,
Эриккен эненин адынан айтадым

Олор менин судимле кожо
Торолон сууген куунимди эмген,
Шонокорлорымды мен учуруп ийеримте,
«Женерис!» деп, олор аткуген

Же эки уулым кайра келбеди,
Ээрлу аттар, ээлери жок киштешти

Жалтанбас уулдарыма берген каним,
Жалаң жерде тогулип калды.

Төрөти учуи тогулген кызыл кандый,
Жеңуни тандагы бисти жарытты
Менин уулым тагдактык мааны экелди,
Менин уулым, жинт шоңкорум, жанып келди

Мен онык алтын медалик кордим
«Сен менин ырызым» — дейдим.
Лаш үйени мен суунип кородим
«Олор менин уулдарым» — дейдим

Мере олордык кажыгыла баламдый кару,
Эненик жүреги элбек эмей!
Олордык уруми жараш, ару,
Бу менин уулдарымнык жүруми эмей.

Меник чыдадып алган уулдарым
Төрөликке монкулук мак экелген.
Бугун байрам, келигер деп айдадым.
Энегер слерди корорго кууизеди!

Лаш та, жаан да эненик айылына келет,
Ого чечектер ле ару жүректерин экелет.
Төрөликке ого жаан ырыс берет,
Онык жүрегин эмдеерге кичеенет.

Бисе жажын чакка мактаарыс,
Эне деп аттуу үй кижини алкаарыс.

Сентябрь ай 1941 жыл.

ТУБЕК

«Ак жарыктың устүндө
Андын тарап кыркый бар,
Акту кууним жетсе де,
Айлы-журты оныг бар»

«Обянин ол сууйт пе?» — деп,
Октом ийкөрим сурады
«Айдары жок сууйт ат» — деп,
Айдары мектепте ишти.

«Андын болзо, божодың — деп,
Антыгарлу на ым каткырды —
Ижемжинди жылайтпа! — деп,
Ичкери эгчейини унчукты

Айрылышсын кашпай — деп,
Араайын меге жакарды —
Бойдон болзон, той эт» — деп,
Болуш жетирерге сананды.

«Сениг ордыгда мен болзом,
Сен чилеп ле аңдар ок эдим.
Je билеринг бе, карындаш.
Ол — менин уйим» — десим

Сентябрь ай 1943 жыл.

ПОЭТ

Түниле поэт улгерлер бичиген,
Кооркийдинг козининг жажы чыгарган,
Тышкары десе жоткон шуугарган,
Тура араайынан тыркырап турган

Эжикти салкын ача тепкен,
Эмдик аттый туйлай берген,
Чаазындарды чачып ийген,
Чыгырып, ачу ыйлап берген

Сумтар толкузы арсайыжып чыккан,
Жалкын теректи жара чапкан,
Оног жоткон, кукурт тымып,
Эбире шыгырап, тымып калган

Поэттинг кыбында таг атканча,
Кукурттер кузуреп, шуугуттар жалмышкан,
Алдында таткан ак чаазынга
Айры-тейри жалкындар дуралган

Таг жарымырда поэт ондойип,
Ончо улгерлерин ортоп ийген.
Оног отурган туразы таштап,
Ол кайдаар да журе берген.

Поэт кандый улгерлер бичиген?
Журегинде кандый жоткон койлогон?
Кандый амадузын чыгара айткан?
Кажы жерге бойы уулаиған?

Слердин эгирде уйкугарды чыгарып,
Ол керегинде жоткон куучындагай.
Эртеи тура тагдак кызарып,
Поэттин барган жолын жарыткай.

Октябрь ай 1943 жыл.

Ы РА Ж А Р Ы

Качан да жолукпазын билип тура,
Айрылыжып барарга кандый куч!
Сууш ле назылык ортобыста артарда,
Кайра корбой барарга кандый куч!
Жүректер бойы бойыла бириксе,
Олорды айрызан—согулбай барар
Күүнзешкендерге ыражарга келишсе,
Олорды уур санааркаш кыйнаар.
Салымнын килебес жоткону
Назызын назыынаг айрып жат
Олордыг калганчы окшожы,
Көстниг жажы жүстерин ортоп жат
Бир тушта иокорлор, назылар
Менде иоп болгон эди
Энди мен жагыскам.

Же олордыг көстөрининг жажы
Эндиге жаагымда кургабай жүри!
Кандый жоткондор мени сакыйт, билбезим
Жылдар теремди кургадып салар.
Же наымнын көзининг жажы

Жагымда жанын чакка артар.
Ак жарыкта жоп шыра кордим.
Көзиминиң жаны курган калды
Же ондо найыма тушташсам,
Агаган ырыстын жаштары артты.
Айлардын, жылдардын уур шыразы
Менин көксиме туудай базырды.
Салымнаг сок жагыс килемжи сурайдым,
Найымга тушташтыр деп, мени жайнадым!

Октябрь ай 1942 жыл.

ЮЛДОР

Аминага

Юлдор! Юлдор! Төрөл журтымнан
Сүрекен ыраак слер чойилдеер
Таныш эмес соок таладан
Кайран јериме мени экелдеер.

Замостье журтымды, төрөл јеримди,
Элбек јаландарымды ундып болбойдым,
Сууген эжимнинг кара кбсторин
Туш јеримде көрүп турадым

Качан мен айлымнан атанарымда,
Јагмыр жааган, эжим жагыскан арткан,
Онын кирбиктеринде жагмырдын суузы ла
Костинг ажы молтүрежин турган

Төрөл јеримди таштап барарымда,
Јүрегимди анда артырып салгам...

Je сүүжимди, жалбышту кууинимди
Бойымла кожо алып баргам.

Жолдор! Жолдор! Улустын шыразы,
Слерде бойыныг изни артырды.
Айтсагар, кемизине ачууржаныш экелди,
Кемизин кара түбөккө жетирди?

Жолдор! Жолдор! Слердин үстеерле
Кеминиг жалтанбас жүреги жүткүди?
Кандый амаду, кандый түбөк
Канча катап мынайда өтти?

Бис жалтанбай тенип жүредис,
Бисти кандый ийде айдайт?
Ыраак талага узун жолдорды
Буттарыс эмес, санаабыс салат.

Кичинек тужумда тербезен болуп,
Ойноп жолго чыккан эдим.
Оног айылымды санап, кунугуп,
Ойто кайра жанган эдим.

Жолдор! Жолдор! Төрөл жериме
Мени ойто до слер экелзеер.
Көбөркийимди санап мен эриктим,
Чөйылген жолдор, мени жетирзеер.

Октябрь ай 1943 жыл.

СУУНЧИГЕ УДУРА

Тубек менен капшай ыра,
Сенин карагуй кундерин божоды!
Сен сүрекей узак отурдын мында,
Сенде кожо кордим шыраны!

Кичинек кыпта кунун де сайын
Сенин кара көзүңкөндү көрөтөм
Сен мени тумалаарга келетен,
Сен мени оатурерге жүрөтөн

Сен соолттыг менин жаактарымды,
Сен экелдин меге шыраны,
Же кунукпа деп, ырыс айдатан,
Көөркийини келер деп, куучындайтан!

Көөркийим келерде, эбире жарыды,
Кун чыгып келгендий болды
Шыра ырысла керчешпей, шыралады
Чыдажып болбой, оксоп ыылады

Кечеги кун казыр, кату болгон,
Бугун ырыска жүрегим ойногон.
Кунимнен козимди алып болбойдым,
Айдарга эрке оос таппайдым.

Кунге, кӱбрийим, кӱзӱкти ачтыг,
Эрке чогыла эжинди жылыттыг!
Карыгып жүрген кайран жүректи
Жаркынду кунниг чогыла жарыттыг!

Турамда жүзүм чечектер бзбт!
Ырызым, ичкери төргө отсой!
Тубек, шыра, качып барзанг,
Ойто качан да эжигим ачпазыг.

Октябрь ай 1943 жыл.

КАРА СЕГИРТКИШ

Бир катап ууремди колтуктай алдым,
Суунык жаратыла соодоп бастым
Ыраган сайын там да жапшындым,
Зуремди арай, кучактай туттым.

Ох, жүрегим арай да жарылбай турды!
Же кенете уурем мени кучактады
Сокор ырыным бу туру дедим,
Сакыган куним келди дедим!

Лартын айдайын, кеберим коомон,
Тумчугым болчок, жүзим чодур,
Же кооркийим эмештен сууген болбой,
Мени жараш деп көргөн болбой.

Мен кысты окшоорго санандым,
Же мыкынымнаик кенете не тиштеди,
Тату тужимди мен ундыдым,
Талымзырап жыгыларга жуук болдым!

Je шырага, кыйынга чылажып
болбодым.
Чамчанын алдына колымды суктым,
Кара сегирткишти тудуп алдым.
Каныгып, күрүмди чыгара тарттым!

Мындый түшти мен баштап ла көрдим,
Нени эдерин билбей турдым
Кенете сегирткиш чурап келди,
Оштон, казырланып, мени тиштеди!

Калжу сегирткишле согужа бердим,
Катап, катап ныкып турадым
Агару очымди оног алдым
Je нениг де учун ойто кунуктым!

Суушке куйуп, адреп жүрдим,
Ыйлап, охсон улгерлер бичидим.
Эмди суужимнен не де артпады.
Тагыс ла сегирткиштин тиштегени артты

Канайдар база, ушкуриш болушпас,
Сегирткишту келген ырыс удабас
Ол сегирткиш жүрегисти тиштейт,
Онын ооруны амыр бербейт.

1943 жыл

О Л У М Г Е

Сениг аткак, соок тырмактарыгнаг
Канча ла катап уштылып баргам!
«Божодым. » деп айдып ла јатсам,
Јурум менниг колымнаг тудатан!

Сенег коркып, јана болбогом,
Сенде тартыжарынаг качан ла мойнокбогом.
Јендирткен кижн олумнег ујалбас,
Је тартышпай олумге барарга јарабас

«Акыр ла болзын, сени, — дейтен,
Ојноорго болор» — деп кезедип јуретен.
Мен јурум учун турумкай тартышкам,
Сениг алдына бажырып турбагам.

Сенде тартыжатаны ойын эмес,
Оны билерим, билерим. олум
Је амырап барары орой эмес,
Сакып ал, самтар олум.

Меге јурум уур болгон бо?
Ајса, мынайда олзо, тату болор бо?

Жок, өлбөй — жүрөргө турум,
Шыраны, түбекти бдөргө турум.

Жотконунг жолынаг туура турала,
Амыр жадатан арга бар ла.
Же мени жотконду жолдо бском,
Жеткердинг көзине чике көргөм.

Энди, ижемни, мени кычырба —
Тегин жерге санаамды куйбуртпа
Колдорымды өлтүрөсчи кынжылап салды,
Темир эжикти кептеп жапты.

Удабас, удабас, таг жарыза,
Олум мени енердег айабас
Албатым учун мен өлөрим,
Агару Төрөлим учун өлөрим.

Олордыг учун көп катап,
Сен, олум, мени истеген,
Тунду-тушту мени аыктап,
Энту учуралды божотпой кетеген.

Улу чындыктыг жолы кайыр,
Же тартыжаачы онок жана болбос
Эмезе ол жегулу жанар,
Эмезе олумле мында туштажар.

Удабас мен жылдыстыг бчорим..
Журумниг ийдезин жылыйтып браадым
Же, Төрөлим, сен учун өлөрим,
Тартыжудаг алтам да кайра баспазым!

Октябрь ай 1943 жыл.

ЧАМЧА

Дильбар кожондоп, чамча коктойт,
Монгуи ийнеле чамча коктойт
Кооркийининг барган јери ыраак,
Кожонног болгой — салкын јетпейт

Јажыл торконы јана тудуп,
Јангысқан Дильбар кохтонип отурат.
Јажытту санаазын јараш торкого
Јараштыра шабылап, кунугып отурат

Килин јака килтиреп турат,
Күннин чогына кумуштий чагылат
Дильбар кооркийдин јүрегининг јылузы
Торко чамчага шингип, артат

Кажы ла чолодо кѳстин јажы,
Кажы ла јикте карыккан санаазы.
Бу чамчаны јинт јуучыл алгай,
Јүрегин кыстыг суужи јылыткай

Дильбар кожондоп, чамча көктөйт,
Чамча көөркийиме жетсин деп куунзейт.
Жуу божомо, инт жанып келсин.
Бу чамчаны кийин жанзын.

Чамча бутти. Же кандый болды?
Чождур жараш па, калжылар жеткил бе?
Дильбар чамчаны кулумзиренип айкады.
Онын жарашын бойы кайкады.

Кенетинин тагдак көзүктөн карады,
Лажыл торко аранып кызарды.
Торконун алдынан күрөң жарындар
Көрүнүп келгендей Дильбарга билдирди...

Же таныш эмес кижин келди,
Письмонун береле, кача берди.
«Сенин көөркийинин өлди» дешкен,
Секиришкен буквалар чаазында көрүндү.

Дильбар кыймык жок турды,
Чырайы тостой куу болды.
Салкынга турулган көлдүн устундун,
Төжи бийиктеп, жабызап турды.

— Жок — дейт, — бутпей турум — дейт.
Улу тынып, уур ушкурет.
Көзүнүн жажы мөлтүрт эдип,
Көөркийдин узун кирбигине илинет.

Онон чамчаны чеберлеп оройло,
Уйден чыгала, Дильбар жүгурет.

Почтогу једил келген турат.
— Мениг сыйымды аткарыгар — дейт.

— Ол олгон!

Алып болбос — дежет.

— Олгон до болзо, етиригер,
Очкон до болзо, кийдиригер,
Сыйымды ого беригер — дейт

— Чамчамды кийзе, јинт тирилер,
Ого јурегимниг изути једер,
Мен оны јалбышту суугем ине,
Мен оны чырмайып сакагам ине

Почтодо улус Дильбарды уктылар,
Кыстын айтканын ончозы јараттылар.
Јуучылды табала, чамчаны кийдирдилер.
Оны кийген јуучыл тирилди,
Чындык сууштин сѳзи бутти.

Дильбар кѳзидѳктѳ кѳѳркиини сакайт,
Кѳн чыгарда, суугени келет.
Јажыл торко чамча кийген,
Јарык кундий удур келет.

• • •

Бу, нѳкѳрлѳр, чѳрчѳк эмес пе?
Эйе, чѳрчѳк.

— Је, суугеним, кайран чечегежим,
Сек тынымды корыган эмезин бе?
«Јѳр!» деп, јакарган эмезин бе?

Окопто отуарымда, атакага барарымда,
Олум алдымда бијелеп туратан.
Je сениг сүүжиг, ару сүүжиг
Мени жеткердег, олумнен айрыткан.

Јус олумнег мени айрыган,
Јус олумнен корып алган.
Сени чололоп көктөгөн чамчаг,
Сениг сүүжиг мени жылыткан.

Октябрь ай 1943 жыл

ЈУУНЫҢ КИЙИНИНДЕ

Майда ойто ло најылар жуулыжар,
Хрустальга хрусталь шыгырап согулар
Кызыл онду тату аракы
Чоочой, төргө толо урулар
Суунын шылыртындый враай каткыны
Жиркиреген кожон туй чабар
Кемзинчен кысты, шулмус кысты,
Ийделу колдор бойына тартар
Кыстар араланып билетен эмей,
Олорды кижн канайып адылар,
Кабактын кырынан окшойтон эмей,
Эриннен окшо деп канайып айдар..
Је ыргалга бир бирубис келбес,
Кемнин де јери бош артар
Јууда олгон најыларды эзеп,
Баштапкы чоочой урулар
Мындый уур күндердин кийининде
Јүрүмди ичкери, ичкери апарарыс,
Эмеш калай берген бойыбыс,
Отурган јерлеристен орō турарыс

Оро турарыс, жеңдерис шыманарыс,
Жыргалды, ойынды таштап барарыс,
Кан тогулген жерлерге барарыс,
Карара куйген журттарга барарыс!
Бисти бомбалардын оролары сакыыр,
Бисти жемирилген городтор сакыыр,
Же таң жарыта, туман откуре
Тракторлор куултегей!
Малталар кунге жалтырагай!
Жалаанда аштар шуулагай!
Городтордын оромдорында
Жаңгы туралар тудулгай!
Жууныг кийининде бистниг ижистеиг
Торолис чечектеп жарангай!

Октябрь ай 1941 жыл.

Д В И Н А Г А

Сени ойто кайра агызарга,
Ийдени кайдаг алатан, Двина!
Сенин толкуунга јузуп барарга,
Болушсак меге, кайран Двина.

Толкунинг устуне вантайын јуткуйтем,
Јардымла кукуртту булутты нндерге,
Је јурүмим кыйында не өчөт?
Мындый шырага чыдажып болорим ба?

О, јаныс ла сенин агыныгды эмес,
Је јурүмимди де бурыйтан аргалу болзом,
Мен алаңзыбай, оны кайра бурмыр эдим,
Төрөлимди мактап, кожондоор эдим.

Мен јаныс ла кожондор кожондоор эмезим,
Јок! Мен талайчы да болор эдим,
Ончо буудактарды јејгер эдим,
Ишке билеримди, урегимди берер эдим

Төрөл жеримде олүмим де жегил болор,
Жер энем мени койдонып алар,
Менин кожомым кереес болор,
Ак жарыкка артып калар.

Катууныг жерине канайып чыдажайын,
Жагыс санаа амыр бербейт.
«Сениг түрген толкуунгла барайын,
Апар мени, Двина, жүрегим эчикпейт.

Сениг буурыл чапкыныга жайканып,
Эмеш токунаар болорым ба, Двина,
Менин албатым, менин сөөгүмди таап,
Оны суугенимди билер болор бо, Двина

Двина, Двина!
Сен кайра агатан болзорг,
Менин төрөлимэ мени жетирер эдинг,
Менин жайым кожомымды жетирер эдинг»

Октябрь ай 1943 жыл.

СЫНАР БУТТУ

Ланып келдим! Эркем, уткы!
Сынар бутту деп сыктабай уткы.
Оштү алдына тижеленип бажырбазымда.
Будымды ол узуп салды.

Минала мени жыга соқты,
— Бажырдын ба! — деп суунип кынгырды.
Же буды жок туруп келеримде,
Коркып, эрликтин куды чыкты.

Канымды коргон жер ачынды.
Барбак төрөктөр ыйлажып турды
Жер-эне меге жыгыларга бербеди,
Ичкери базарга колымнан жомоди.

Бистин солдат шыркалу да болзо,
Он беш оштуле удуря согужат.
Кол до жок болзо, бут та жок болзо,
Оштуге бакпай, ол тартыжат.

— Јанып келдим! Эркем, уткы!
Сыгар бутту деп сыктабай уткы,
Сагаам, уяадым мениг ару,
Кижиге мынаг не баалу?

Октябрь ай 1943 жыл.

КАЛГАНЧЫ АЧЫНЫШ

Мен урумнең ачынып барып ядым
Каргышту сөстөр көксиме бадышпайт,
Тегиң јерге азырадың деп, энеме айдадым.
Тегиң јерге шыраладың деп, јүрегим
чымылдайт.

Сениң тату судиңди мен не эмгем?
Сен мени јайкап не кожоңдогон?
Ак јарыкта мен не јүргем!
Каргышту салым, мени орогон!

Сениң кыйыныга кем чыдажар?
Јүрүм, калганчы сурагыма каруу бер!
Каячазына көстөң аштар агар,
Бу шыра качан тугенер?

Кандый ла тынду јаным јүрер јанду,
Суузаза, суу да ичер аргалу.
Тактада мен олуп јадырым.
Тамчы суу да оозыма албадым!

Менин колымнан насылар эмес,
Кысылар кезе тудуп салды.
Жүрүмнүн калганчы минуттарында
Мени кун де жылыдарынан мойноды.

Олзөм кайдалык, же оног озо
Кызымды көрбөй, канайып өлбөйүн.
Төрөл жеримди, энемниг сөбгүн
Жыгылып окшобой, канайып жүрөйүн?..

Түрмеде мен не шыралап өлөрүм,
Канымды тактага мен не төгөрүм?
Кайран жеримди мен ас сүүгөм бе?
Онын жылузын сеспей жүргөм бе?

О жүрүм! Мен сени көөркий деп бодогом,
Акту куунимнег сени сүүгөм
Же жүрегимди сен албадын,
Ачына ийттерге таштадың.

Сен мени кандый талага апардың,
Жер-алтайымнан ыраттың!
Мен ачу ыйлап отурум,
Айдары жок кунуктым

Төрөлүм! Мен өлүп жадым,
Оскү жерде өскүс арттым.
Көзимниг жажы сен жаар аккай!
Каным чечек боступ кызарып жайылгай!

Октябрь ай 1943 жыл.

ТУРАЛАР

Кобук карларла
Агаштар жабынды,
Коп тураларла
Город жаранды.

Кирничке кирпич
Жараштыра жапшынды.
Кожонго кожоң
Коолоп кожулды.

Той балкаштан,
Кату таштан,
Мында жаан
Тура тудулар

Бек агаштан,
Карагай агаштан
Козноктор эдилер.
Полдор салылар

Оло баштап,
Оны корзөң,

Орында жаткан
Бала ошкош

Чалый-телий
Агаштар тарткан,
Темир белдери
Теги кейинги калган

Же удабас
Тура бүдөр,
Жүрүм анда
Ойноп, чечектеер.

Мында келип
Журтаган улус
Ишмекчилерге
Быйан айдар

Сууничилу байрамды
Олор байрамдаар.
Көзүңкүрдү
Оттор жарыдар

Бу тураны
Туткан улусты
Эске алынган
Чоочойлор урулар.

Тураларды ээчий
Туралар турат.
Олорды ойгор
Улус тутат

Октябрь ай 1943 жыл.

КАЗЫР

Олор эжелерин балдарыла кожо
Айдап апарала, оро кастырган
Бойлоры десе, казыр эдулер,
Каткырыжып мында турган.
Арык балдарды, чыдалы жок улусты
Оронын кырына жергелей тургускан.
Калагы майор басып келеле,
Канкылдууш униле нени де айткан
Жуукта жырааларда жагмыр шуулаган,
Жаландар үстүндө туман жайыткан.
Булуттар десе узулуп, болинип,
Каргышту жерден качып ыраган
Жок, мен бу кунди ундыбазым.
Чактыг чакка мыны ундыбазым!
Мен балдардыг ыйын коргом,
Мен жердин оксөп ыйлаганын уккам,
Козинин жажыла кун жунунып,
Булуттар кийининен чыгып келген
Калганчы катап балдарды окшойло,
Кара булутка жажына берген...

Күрең бурлу агаштар куулеген,
 Күкүрт ийетен булуттар түрүлгөн.
 Күннинг көзи өчө берген.
 Кенете терек күзүрөп жыгылган,
 Күзүрти онын онтудый угулган.
 Коркыган балдар энелерине жапшынып,
 Эдектеринен ала койгон
 Мылтыктын өткүн жызырты угулган,
 Каргышту сөстөрдү кабыра баскан.
 Бир уй кижинин оору уулчагы
 Энелинин эдегине бажын жажырган.
 Эне арай да санаазын жылайтпай,
 Эрмек айдып болбой турган.
 Балазы дезе не болотонун
 База ончозын билди салган.
 — Жажыр, эне, жажыр, эне! —
 Жалбырактай көөркий тырлашкан
 — Олөр күзүпим жок! — деп айткан.
 Көзүнүн одын, эрке балазын,
 Жерден эне өрө кодурган
 Жүрегине одоштой тудуп,
 Мылтыктын оозына чике көргөн..
 — Эне, эне, өлбөскө турум!
 Божотсон, эне! Нени сакыйдын?
 Бала ыйлап, колдо чакпыланган,
 Чичкечек уни ачу угулган.
 Ол жүректи чийе тарткан.
 — Коркыба, уулым. Ыйлаба, ырызым,
 Эмди ле амыр уйуктай берерин.
 Көзүңди жум, же бажыңды жажырба,
 Олтүрөөчи тирүге көмөр, билтерин.
 Чырмай, уулым, чырмай, балам

Чымылдап оорыбас, коркыба, балам
Уулчак көзүн жумуп ийген,
Кызыл каны кызарып аккан,
Ол, кызыл лента чылап,
Онын мойнына ороло берген
Эки жүрүм жерге жыгылган,
Жаныс сүүш жалбырап жылайган!
Күкүрт күзүреген. Салкын куулеген.
Жер-эне кородол ыйтаган.
Канча юстин ажи төгүлгөн!
Канча жүректинг оды өчкөн!
Кайран жерим, айтсаң меге
Сен улустын юп шыразын коргонг,
Миллион жылдарга чечектеп өскөн,
Же мындый немени көрдиг бе? Айтсаң,
Мындый казыр кылыкты кайказаң!
Оштулер сеге каныгат, Төрөлим
Же чындыктың маанызын бийик көдүр.
Улу тартышка уулдарыңды көдүр!
Энелер канын эмип ичкен.
Эдулерди жогалтып сал!
Жаш балдардын эдин жүген
Калжурган аңдарды
Каргап сал!

1943 жыл.

И Ж Е М Ј И

Качан жеңулү жанып келзебис,
Макты, кунду күреени көрорис.
Шыранын уур жүгүн туура таштаарыс,
Жаан байрамда суунип жыргаарыс

Бистинг уур тартыжу керегинде
Балдарыска чынды куучындап берерис.
Олордын жинт жүректерине
Жалтанбастыг жарык одын куйдүрерис.

Сыйлар да, чечектер де керек жок,
Мак та керек жок деп айдарыс.
Бастыра албатынын текши жеңузи
Ол биске сый болгон деп айдарыс

Качан айылыбыска жанып келзебис,
Найылар, изу куучын баштаарыс.
Кызыл чоёчойлорго кымыстан урала,
Кычыру кожонгысты бис баштаарыс.

Ол кун келер, нажым, кунука,
Бистинг ижонибис будер учурлу.
Фашисттинг карантун турмези бузулар,
Торолстинг эжиги биске ачылар.

Москва келеле, бисти јайымдаар,
Казань бисти кыйынаг аргадаар.
Бис таш межиктег чыгарыс,
Најылар калынаг бек тударыс.

Најылар, јенуни бис байрамдаарыс,
Јыргайтан бистинг јангыбыс бар.
Олордин олгончо турумкай болгоныс,
Бистинг агару чертибис бар.

КЫРДЫҢ СУУЗЫ

Шуулап түшкөн агыны
Шуурмакту турген суу.
Кечире барган жалбагы
Кемјүзи жок жарык суу.

Буурайышкан толкунлар,
Букадый неге огураат?
Казырланат па чакындар,
Айса недег жаттанат?

Кенете ол тымыла,
Жазыпдарды сугарат.
Арып-чылап, жаратка
Араай толкун согулат.

Капчал жерде калактап,
Камык ташты ол чачат.
Оног жайым үзөктө
Омок бойы амырайт.

Кемнин кучи башкарат
Кейтип аккан агынды?

Кезикте мапшаай кубулат
Кеен жараш чакпыны.

Суу арадына келеле,
Энчигип булбой сугадым.
— Неге коркушту шумтайдын,
Неге туйлап турадын?

— Чактыг чакка жайымды
Сажыгам — деп, суу айпты.
— Карангуй жердин алдында
Карыккам — деп уичукты.

— Жүс жылдардын туркунына
Жайым келерин сакыгам.
Кырды жара тебеле,
Кырланды төмөн мантагам

Камык ийдс-кучимле
Кайаларды антардым
Коржондогон толкуумла
Кожондой мен барадым

Эмди жайым мен журум,
Көксим жекил ол тынат
Ичкери менин алдымда
Ырысту жолым анылат

Күнди мактап кожондойдым,
Кул журумди шоододым
Онын учун шуулайдым,
Онын учун мактайдым.

28 октябрь 1943 жыл.

НАЈЫМА

(А. А.)

Јүрүмнең эрте барып жадыс деп кунукпа, најым.
Кижиниң монкулук болуп буткен беги база?
Кижиниң јүрүмин жылдар кемјибей јат, најым.
Оныг кереги тирү артар, ол бойы олуп те калза.

Энедең чыгала, оның олорго јетире,
Кижиниң јүрүми кемјилип турган эмес пе?
Мында бистинг кызарып аккан каныбыс
Монкүлик артарының темдеги эмес пе?

Јүрүмиди албатыма берерге чертенгем,
Јүрегимди Төрбалиме берерге чертенгем.
Јүс те жыл јүретен болзон,
Ол чертти будурерге јүрүмиди бербес бедниг?!

---

¹ Бу өлгөрдү Муса Джалиль татар албатынын писатели Абдулла Аляше учурлап бичкени. Ол Аляше можи фронтта болгон. Абдулла Аляштин фашисттер олго алача, адып салган.

Узун түнде таң жарырын сакигандый,
Төрөлмнен табыш келерин сакийдым
Ол ыату эрке сажымдый,
Једип келер деп, мен бодойдым!

Уйадын жылайтып, тынын корыганча,
Онын ордына олуп калза торт!
Көзиме түжуртип, јаман айттырганча,
Кара јерге көмулип калза торт!

Уйатту «ырыс» меге керек јок.
Олүм келзе, ооркөп ыйлабазым!
Төрөл јеримди, јакшы адымды,
Качаннын качан да мен сатпазым.

Бистин јурумис јук ле чедирген,
Бастыра албаты јурумн аан јалбыш ине
Бис очуп, јоголып каларыс,
Је Төрөлстинг оды там жарык күйер ине.

Бу олүмисле бис чындыгысты көргүзерис,
Бистин јалтанбас керегисти бастыра Төрөлге угар.
Ойто качан да согулбас бистин јуректерис,
Је ийделу јаш урумис кожондый артар!

Јаш агаштарды кезип те салза,
Онын јерде тазылдары кургабас
Олүм бисти јоголтып та салза,
Монкулик керегибис бистин ундылбас!

Октябрь ай 1943 јыл.

АМАДУ

Кийин мениг шырамды алды!
Тужи-түни меге билдирбейт.
Мениг амадуумды, акту санаамды,
Карагуй түрме суре ле кемирет.

Чыкту кейге чыдалым чыгат,
Адууге кюксим, окпюм сыстайт.
Эжишке барзам — оомокту турат,
Кюзнюкти темирлер чалый тартат.

Кажы ла кун мени олум сакыйт,
Кажы ла кун мен ого жууктайдым.
Журум жагыс ла амадуумда артат.
Түш јеримде суунип турадым.

Каа-жаада кунниг јылу чогы
Кичинек кюзнюктюг меге килеп кирет.
Мыны кюрзюм, кызыл арчуул јабынып,
Ырыс меге келгендий билдирет.

Суугеним келеле, изу окшожыла
Эркеледип тургандый меге көрүнөт.
Көөркий айым басып келеле,
Колымнаг жединип, апаргадып билдирет.

Карагуй турмеде, карыгып жагыскап
Тегиндү сакыган эмезинг деп айдат.
Мен сеге жайым, жүрүм экелгем.
Тагдак куйди деп куучындайт.

Амаду, амаду! Сенле кандый жакшы!
Таш стенелерди бдуп келедин.
Сен окко мен не болор эдим?
Сен мында! Сен ийде бердинг!

Жүрүмле кожо амаду жүре берер,
Же женуле кожо ол жериме келер.
Ол ороонымда тагдактын күнөр, --
Тагдакты кандый ийде бачуфер!

Ноябрь ай 1943 жыл.

КЕЗИКТЕ

Кезикте санаам, кату болоттый,
Оны не де оодып болбойт.
Одумниг тыныжы соок тоштый,
Je жүректи ол тонгурып болбойт.

Омок кулумзирениш чырайда жарыйт,
Jүрумниг калчымар учуры ундылат
Санаа буудактарды буза табарат,
Бичнир, бичиир кууним келет

Олөтөн куним, кайдалык, жууктагай,
Олтүрөөчү сагыгай, оро казылган.
Мен белек. Je меге не керек?
Эм тура чаазын ла черниле керек!..

Ноябрь ай 1943 /ыл.

ЧЕЧЕКТЕР

Җажыл мөңдү жалбак јаланла,
Балдар, јүгүрүп, каткырып ойногор!
Қарыгып отурган кайран эжелерди
Қараңгуй санаалардан слер ойгоскор!

Эбире јараш чечектер, чечектер,
Јүрекке кару узун чечектер,
Нарцисс агарат, мак кызартат,
Олор јайканып, балдардый каткырат.

Олор кун алдында јайылган,
Олорды жылу чалын јунатан
Олор јер-эненин балдары,
Оның сүттен кдөркий кыстары

Төрөл јеристе јуу болгон,
Өрттөр, олумдер, јоткондор болгон,
Јурттар, городтор јалбырап куйген,
Јуучылар олуп, согушта куйген

Торолье учун жуу болгон,
Төжисле оны корыганыс.
Көзистиг јажила, канысла
Оны бис сугарганыс

Каныбыс төгулип, ичкери барганыс,
Бистиг чындык керегис жентен.
Жастыг келерин бис сакиганыс,
Жер жаркыду кийимин кийген.

Жердин шыркалу жүрегинде
Жегуини чечегин мен көрдим
Ол чечектиг киймыгынаиг,
Жердин тыныжын мен биледим.

Жердин чечектери, жастыг чечектери —
Суунип, каткырып, ойногор, балдар!
Слер — жерибистиг ырызы, ижемјизи,
Онын жаранган кебери, балдар

Слердин өдагар эмезе ажагар
Слердин айымаар учун олгөн.
Же калганчы минутта олум келерде,
Слерди сананып, өрө көргөн.

Чечектерди жалакай слер эркелеткер,
Жагы жүрумле омок тыныгар.
Кан шинген кару жеригер
Слерди суундирет, жыргагар

Слердин журумеер биске бавлу,
Слерди коруп, Төрөлс оморкойт!
Келер ойдинг кайкалду аркыны
Слердин чырайвардан јарт корунет.

Кажы ла кун слер чечектегер,
Бис слерди уткып турубис
Слерге омок јайымды
Чактын чакка јуулап атганыс

9 ноябрь 1943 јыл.

ОЛТУРЕЕЧИГИ

Мен сениг түрменде кыйында да болзом,
Мен сениг түрменде кул да болзом,
Сениг алдыга тиземди буктелтпезим,
Сениг алдыга бажырып мүргүбөзим.

Олор ойим келге, жалтанбап өлөрим,
Je билеп ал, өлтүрөөчи, бут бажына өлөрим
Бажымды көс, будымды томур,
Бажырбай, өлүмгө удур корюрим.

Сендий эдүлерди согушта жүстөп өлтүргөм,
Эмди болзо, мунга кырап эдим.
Je жанып барзам, буруумды алынарым,
Жаманымды ташта деп Торолимнен сураарым

Ноябрь ай 1943 жыл.

БҮТПЕ!

Ол арыган, ол арткан, ол жыгылган деп,
Мен керегинде табыш сеге жетсе,
Сек бутпе, кӱӱркийим, бутпе!
Ондый састарди нажыларым айтпас
Мени билетен улус айтпас.

Мени мааны ичкери кычырат.
Мени ол ичкери апарат.
Мениг арыыр, жобоор учурым бар ба?
Мениг жыгылала, жадар жаным бар ба?

От доркыган, ол Торолия саткан деп,
Мен керегинде эрмек угулза,
Сен бутпе, кӱӱркийим, бутпе!
Ондый сӱсти нажыларым айтпас,
Мени сууген улус айтпас

Мен автомат алып, жуулажып баргам,
Торолим учун бчим алгам.

Сени ундызам? Төрлүмди сатсам?
Ак жарыкта канайып баштам?

Муса божогон, Муса өлгөн деп,
Кем-кем табыш экелзе,
Бүтпө, көөркийим, бүтпө!
Ондый сөстөрди нажыларым айтпас,
Кожо жүрген уулдар айтпас.

Соогон сөзүктү жер базырар,
Же албышту кожонды не де базырбас!
Женуни алып, тартыжып өлзөң,
Сени өлгөн деп, кем де айтпас!

20 ноябрь 1943 ж.г.

КАРДАҢ ЭТКЕН КЫС

Жаскары кыштын жаркынду кунинде,
Жагы жагы ла кар кайылып турарда,
Шүлүреген кар чыктып, жабызап турарда,
Монгун кырдын чокчок бажында
Балдар карла адыжып ойногон
Баштарынан ала кар болгон
Олор кардын үстүне тоологон,
Олордын табыжынан жаландар ойгонгон
Онон олор кар болчоктогон,
Кардаң кыс эдиң ойногон.

Эңир кирип, соок тыгыган,
Күрттер кату жабынчы абынган.
Кардаң эткен кысты таштайла,
Балдар жылу тураларына жанган.

Түнде туштуктен жылу эзин келген.
Кысты сөстөп, араай эркелеткен.
Жаркынду кун керегинде жараш чөрчөкти
Жарандыра куучындап, үстүне эңчейген.

«Сен кунди билбениг. Ол улу, ийделу,
Ол жаркынду, жалбышту, корнолу.
Онын жарыгынан ызын кылыгач,
Онын изузине жалаңдар саргарар!»

Же кыс жапыс да каткырып айтты:
— Сенин кунинг меге не керек? — деди.
Слердин кылыгаарды мен билбейдим — деди.
Мен ак кардан да көк тоштон — деп унчукты.

Јүрегимнен отты таппазыг — деп айтты.
Мен соокло, салкынла најы — деди.
Күйле нени куучындажар? — деди,
Күүни бар болзо, бойы келзин — деди!

Агаш баштары тагдакка кызарды,
Улу кун теңериге улуркап чыкты.
Кардан эткен жараш кысты
Каткырып, аравай уткын турды
Алтын чогыла сыйлап турды
Кардан эткен кыс калтырады.
Онын жүрегин яс жылытты...
Суунтинг жылу сөстөри угулды,
Тош жүректи онын изузи кайылтты.

Кардан эткен кыс сууга ууланды,
Кайран кунге санаанын салды
Тоштор кузуреп, оодылып турды,
Бойы бойлорын ийдижип браатты.

Кысты кун база сууди!
Онын тош жабынчызын чечти,
Алтын колдорыла кучактап алды,
Араайын оны окшоп турды!

Кардан эткен кыс кайылды,
Суучак болуп, коркырап акты.
Кандый да ийдеге чыдажып болбоды.
Кайра болбой барып атты

Жаражайдын жузунде жаштар молтурейт,
Суунип ыйлаганынын жажы болотон бо?
Ак кийимду омок кыс көрунбейт,
Оско кийим кийген болотон бо?

Суугени кысты кучагынан божотпойт.
Онызы дайылып, агып, куйуп, кожондойт
Жаггыс ла талтайга једип онджют,
Толкуга согулып, ого оролот.

Кардан эткен кыстын јолунда,
Калганчы тамчы јерге шингерде...
Анда јаркынду кунчечек ости,
Ол, куннин тандагындый, кызыл болды.

Сууш, сен чилеп, јалбырап јайылгай...
Мен суугенимле, јаскы суулардый, биригерим.
Кайда јургем, суузем, оском,
Кызыл кунчечектер озорин билерим.

4 декабрьда 1943 јыл

КИЖИ БОЛОРЫ

Айудый улуска мен коп туштагам,
Олордыг коркушту кучин кайкайтам.
Je мен кижини ижинег коротом,
Иштенкей кижини кижидейтем.

Ол темирди буктеер боко дежет,
Баскан јеринег суу чыгар дежет,
Je сенин керегинг тырмакча болгожым,
Сени кижиде канайып айдатан.

Сенин оичо будурген ижинен
Сенин ару ачадуун корузини:
Сенин јакшынак тузалу керегиннег
Сенин јалакай кеберинг билдирзин.

Сенин керектериннег билеринг корунер,
Чындык санааг бойы јарталар,
Торолонгди судтенинг биске корунер,
Ийделу јурегинг кайкалга чыгар.

Калас јургенче, јурбезе торт,
Тонгбзѝк болгончо, болбозо торт.
Келер уйелерге жарыткыштын жары,
Очбмик жарыбай, жаркынду жары!

Темир иштегенинег татабай јат,
Ортогон кирпич бек болот.
Албаты иштегкейди сууп јат,
Ого кару ла эрке болот.

9 декабрь 1948 јыл.

АТ-НЕРЕ КЕРЕГИНДЕ

Кожогында төрөлүгди сууген жалбыш бар,
Мен ол кожонды билерим, жинт,
Же суучынын магы кожондо бо?
Жууда неми эттиг? Айдың бер, жинт.

Улу жуу-согуш болуп турарда,
Сен төрөлүг учун согуштыг ба?
Жалтанбастар жууда танылатан,
Кезерлер тубектег айрыттан.

Жууга жалтанбас учатан,
Улдузин бийик жаңгыттан,
Кортук неме чыдашпас,
Коркушту ойдө болушпас.

Темир олжого алдырзан,
Жаймазан да, ошту килебес,
Улду алып чабышсан,
Кынжылар колынды кулубес.

Жалыншыт ыткөн журумди
Журум деп кижн айдар ба?
Журум жангыс ла јайымда!
Журум жангыс ла тартышта!

Төрөднн учун камык төгүлзе,
Сен албатыда өлбөзнг, јнт,
Садынган немениг каны кирлү,
Жалынбастыг каны јүректе күйер, јнт.

Олуп једа, герой өлбөс,
Эрлү кереги чактарга артар,
Бойыннын дзынды тартышта мактө,
Ол албатынын јүрегинде артар!

Декабрь ай 1943 јыл.

Т Е Р Е К

Жол жанында сок жагысқан
Муң жашту терек турат.
Лалаң жерге көлөткөнүн жайып,
Жаан өрөөнү нени де санапат.

Жеңилчек салкын, таң ыдарда,
Жедини көлөткө, теректи сыймыйт.
Жинт ойжорди өзөн тургандый,
Карган терекке нени де айдат.

Бу жерди баштап да сурген,
Бу жерге терин төккөн
Ады жок кижн керегинде
Бай терек кожоңын чөйбөт.

Ого жүрүмди кем берген?
Ол кем? Кажы жердег?
Улу баатыр кайдаг келген?
Угы-този кайда өскөн?

Je кем болгоны керек беги,
Онын тери жерди сугарган,
Эткен ижи бу теректе
Чактыг чакка артып калган!

Мынайда канча албаты откон,
Откон улустыг тоозы да жок!
Je теректин кожонгын кажызы да
уккан
Оны билбес кижиге жок.

Жагыл будактар алдына,
Жагмырдан улус жагынат
Изуде арыган кырачы
Колоткочинде амырайт

Айдын тунде жигтерди
Алдына терек кычырат.
Бойнын койу буриле
Олорды чымыза жагырат

Жоткондо аскай улуска
Жолды ыраактан коргузет
Изуге куйген улуска
Серуун колоткочо ол берет

Бу теректи оскурген
Ырысту кижиге бажырадым.
Бойнга улу кереести
Тургустыг зеп айдадым

Ак жарыктын үстүнө
Түрөр керек деп санадым
Эткен жакшы керегим
Теректий турмы деп амадайдым

10 декабрь, 1943 жыл

БАЛАНЫҢ УЯКУЗЫ

Лымжак ару тўжкөктө,
Лылуда ол уйуктайт.
Онын жанынан энеси,
Ойгонор деп, ырабайт

Туш жеринде анданала,
Туймеениш жок ол жадат.
Онын бошпок эриндери,
Ласкы чечектий, кызарат.
Уйку жаагында ойдыкта,
Уйку чыкту чачында,
Уйку узун кирбикте,
Уйукта, балам, уйукта!

Туш жеринде неге де
Кабактарын жемирет.
Жуурканды будыла
Түре-мара ол тебет.
Наадайын кучактап.

Эрке-торком уйуктайт,
Байу-бай, уйукта,
Көбүркий балам, уйукта!

Эбире бир де табыш жок,
Жагыс ла шымыраш угулат,
Чаптык этпе балага деп,
Бойы бойына айдыжат,
Араай, араай базыгар,
Колдор кыжырт этпезин,
Бозогоны чебер алтагар,
Бошпонош амыр уйуктазын

Эки кыгылдууш чымылды
Эжиктег чыгара сүрдилер
Эрке бала, ол тату
Уйуктазын дештилер
Кыймыгы жок тым болды,
Энеж үстүнө эгчейет,
Балазынын амыр уйкузын
Күрөтпеле чеберлейт

11 декабрь 1943 жыл.

КУБУЛГАЗЫНДУ ТОГОЛОК

Чорчокто кубулгазынду тоголоктын.
Турунм ичкери тоголонды.
Бу тураныг жанына
Тедип келеле, токтоды.
Чорчоктон келген эрликтей,
Тураныг ээзи уткыды.
Олгон муржук борукту,
Оштинде жаан малталу
Темир эжиктер кыжырайт.
Тегерик уйттер курунет.
Ол карыгуй уйттерден
Эдулер курунип отурат.
Эрмек айтпай тургулайт.
Жус оттордо кунук ле
Кижинин эдин быжыргылайт.
Мениг коркушту салымым
Мени бери экелет!

Жаанамнын коркушту чорчоктери.
Бу немелерде туңдежер бе?

Мыкдый коркушту немени
Кижн тиднип эдер бе?
Мында тузактар, чакпылар,
Качарым деп санаба,
Мында олумдер, шыралар,
Лүрерим деп иженбе!
Санаалу улустын баштарым
Эрлик малтала томурат,
Карган тиженди, балдарды
Отко ортоп жогалтот,
Кара кабакту жниттерди,
Качары кызыл кыстарды
Кыйынду иште кинчектейт
Түрмеге сугуп, чиридет

Лаш улустын ыйлары,
Олордын олуп жатканы —
Коркушту чөрчиктөн коркушту,
Уур туштен де коркушту
Менин айым база келер,
Je менин чүмдеген кожогымды
Слорге чечектер айдып берер,
Лайым салкындар жетирер...
Чөрчиктө кубулгазынду тоголоктой,
Кожондорым менин жолымда артар,
Мени табарга турган болзогор,
Онын жолыла бедреп барыгар

12 декабрь 1943 ж.л.

АЛМАННЫҢ ЖЕРИНДЕ

Бу улу Маркстың төрөлү бе?
Бу үлгерчи Шиллердин журты ба?
Мени мылтыкту фашист айдап экеледе,
Кулым деп адап салды ба?
«Кызыл фронттог» стенелөр бузулбас па?
Спартакчылардын кызыл маанызы жайылбас па?
Сен, уул, мени кордоп соктың,
Кандый жамаатым жетти? Каруузын айткың!
Кем Гейнениң үлгерлерин кычырган,
Кем онын ойгор шуултезин билген,
Кем Карлдың, Розаның жерине баскан
Онын оозык кандый да кыйын ачып болбос
Кем Гётени кайкап кычырган,
Сени, уул, мындай деп кем санаган?
Бетховенниң симфониязының ийделү тоңсузы,
Бу залды не буза табарбаган?
Мында кара тоозын күндү бөктөйт,
Жердин алдына барган эжикти таныдым

---

1 Фашистский Германиянын ирраде дегеня.

Подвалдын сомогы, каруулчыктын базыды
Мында Тельман кыйналган
Энди мен кыйналдым.
Роза ла Карл чылап, казыр ийттерден
Олөр салымду мен болгом бо?
Мени өлтүрелсе, бийик курден,
Олорды таштаган чылап, таштап ийер бе?
Кем Цеткинанын жеени?
Кем Тельманнын наъызы?
Слердин ортогордо омор бар ба?
Темир куунининг унин утыгар,
Гурменин эжигин көпшавай ачыгар!
Он тогус жылда келгенигер чилеп,
Кожонго келигер, маршла келигер
«Рот Фронт» деп кыйгырып келигер,
Колоннала кожондоп بازیгар
Ог калыгарды оро көдүрүп,
Германияга күнди көргүскер!
Куннин жолун ого ачыгар!
Тельман трибуниан куучын айтсын!
Маркстыг, Гейненин төролин корызын!
Кем Цеткинанын жеени?
Кем Тельманнын наъызы?
Слердин ортогордо омор бар ба?
Улу чындыктын унин утыгар!
Гурменин эжигин көпшавай ачыгар!

Декабрь ай 1943 жыл.

МЕНИН СЫЯМ

*Кышында йүреле танышкан
Бельгийский найзла Андрега!*

Чечектер ортозында кайнап откан
Јурумниди кайра бурыткан аргалу болзом,
Најым, сего, кайран түрөлүмде өскөн
Чечектерди мен сыйлап берер эдим.

Је мында откыж ойдон не де артпады—
Сад та, тура да, јайым да јок.
Мында чечектер де ояжык турлары.
Мында олгүрөөчилерден јерге де јайым јок.

Танык да менин ару санаам артты.
Јуретимде изу кожон кайнады.
Бу кожон јаскы, јараш чечектий.
Сего, најым, сыйым болгой.

Јуунык кийиниңде Советский посольствонун поэттик
улгерлерин ителип берген бельгийский партизан.

Бийим олзѳм, кожонтам албос,
Ол жыгыраш, бойынын керегин будурер
Ол тоодо бистин журумис керегинде
Чындык сѳсти Тѳрѳлиске жетирер

Декабрь ай 1943 жыл

ТАШТАҢ ЭТКЕН ТААР

Таштаң эткен таардын кыңымын,
Сениң колың үзе тартсын!
Је олуң келзе, барып болбозың —
Ол суре ле јаныңда, барып болбозың!

Сени таш таарга салдылар,
Оозыңды каткырып туй туттылар.
Сениң соогингнен кулур эдерге,
Сергелек каруулдап омор турулар.

Теермен улустың јурумун теерменден,
Собокту таарлар там ла кыптойт.
Темир теермен тегин турбайт,
Кажы ла күнде казырланып, айланат.

Канга ээирген теерменчи ачынат,
Кулур эмес, кан агызат.
Клап ошкош, квалу, сокор эди,
Улустың канын ичип отурат.

Бу каргышту жаман теерменде.
Улустын агару каны жопазын.
Салкын теермениниг канаттарына сомпозын
Теермениниг таштары айланып болбозын. —

Бу теерменди бузар керек!
Оодып, сайап, орткөр керек!
Онын жезин — казыр эдунн
'Чындыктын улдузиле жоголтор керек'!

Декабрь ай 1943 ж.а.

ЖАҢЫ ЖЫЛДЫ УТКЫП ТУРА

Т. Андрее

Мында арагы жок
Je кизибистин жажы биске арагы болгой,
Уруп алалы! Оңдо кемју жок,
Ол жүректеристи өткүрө өртөйтін
Ачу, тусту јашла кожо
Јүрегистин оорузы, шырказы жазылган
Уруп алалы! Бу оору, сысла кожо
Тортон уч жыл бистен ырагай

Буурыл сагал, басып јадын ба?
Јеристи јажын чакка таптадын ба?
Сен бисти мында бек бектодин,
Темир эжисти ачып бербедин,
Je јакшы болзын! Ырыска иженип,
Мен чөчөйкүмди ордө көдүредим
Коп журум мында үзүлди!
Коп кан мында тогулди!
Je бистин шырабыс токтогой!
Санаабыс бистин жарыгай!

Келип жаткан Жаңы жыл
Биске жайымды экелгей!
Колысты кыргыздан айрыгай,
Козистинг жажык арлагай!
Эмдү жаркымыла жарыткай,
Каткак редулисти жазылткай!
Жену келзе, нажаларысла
Бисти Жаңы жыл бириктиргей!

Ырысту окшоштыг кийининде
Суунип улус ыйлашжай,
Кайран торол айылыста
Кунду куре сагыгай,
Уйлерис, балдарыс бистерди
Айылдарынын жанында уткыгай!
Чоюнчойдо аракылы кодурип,
Позат улгерин кычыргай

Туудан келген жуучулар
Сууничилу куучындажып отургай!
Байрамга белетелген столдо
Бастыра нажалар жуулгай,
Чоюнчойлорди оро кодурип,
Эски жылды уйдешкей,
Жаңы жылды уткыгай

1 январь 1944 жыл

БАЖАЛЫКТАР

Мингүлик коңи	1
Менин коңоғдорым	5
Горбани	7
Кызыл чечек	10
Тайым ла бар болзо чы	12
Тоорчык ла карасуу	14
Жайымы	21
Кушакан	23
Айрылбаг санжалар	25
Кул	28
Борбүлөр	30
Калганчы үлгөр	32
Шырактар	33
Болот	35
Сен ундымын	37
Түрөөни каруулчыгы	39
Жаргыматкан	41
Түрмөдө көргөн түш	42
Жаргынчы кышкыла	44
Чечек	46
Сүйгөнүмө	48
Чат	50
Эчкин байрагы	52
Тубек	57
Поэт	59
Ыражары	61
Жолдор	63

Бумага 17 листа

ГОРНО-АЛТАЙСКИЙ
1961